

**RAQAMLASHTIRISH DAVRIDA UMUMIY O'RTA TA'LIM
MAKTABLARIDA O'QITUVCHILAR FAOLIYATI BOSHQARUVINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Махамаджанова Нозима

*A.Avloniy nomidagi pedagoglarni kasbiy rivojlantirish va yangi metodikalarga
o'rgatish milliy-tadqiqot institutining tayanch doktoranti*

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ
УЧИТЕЛЕЙ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ В ЭПОХУ
ЦИФРОВИЗАЦИИ**

Махамаджанова Нозима

*Докторант Национального исследовательского института
профессионального развития и обучения педагогов новым методикам имени
А.Авлоний*

**IMPROVING MANAGEMENT OF TEACHERS' ACTIVITY IN
SECONDARY SCHOOLS IN DIGITAL ERA**

Makhamadjanova Nozima

*PhD researcher of National Research Institute of professional development and
teaching new methods to teachers named after A.Avloni*

Аннотасија. Ҳозирги кунда технолоҗиялар кун сайин янгилашиб бораятган даврда жамият дунёқарашини тубдан о'згарishi, замонга мослашishi табиий ҳолга айланиб борishi та'лим тизими ва уни бoшқарishни янгилаш uchun имкониятдир. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilar faoliyatini raqamlashtirish orqali boshqaruvning takomillashtirilishi nazariy asoslari bayon etilgan. Raqamlashtirish davrida maktab o'qituvchilari faoliyatini boshqarishni qayta ko'rib chiqish va ularni zamonaviy tendensiyalar asosida rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Калитсо 'злар: та'лим, рақамлаштириш, о'қитувчи, мактаб, метод, ахборотлаштириш, рақамли технолоҗиялар, индивидуал йондашув.

Аннотация. В наше время, когда технологии совершенствуются изо дня в день, коренное изменение мировоззрения общества, адаптация ко времени становится естественным состоянием, и это дает возможность обновления и управления системы образования. В данной статье описаны теоретические основы совершенствования управления через цифровизацию деятельности учителей общеобразовательных школ. В эпоху цифровизации важной задачей является пересмотр менеджмента школьных учителей и его развитие на основе современных тенденций.

Ключевые слова: образование, цифровизация, учитель, школа, метод, информатизация, цифровые технологии, индивидуальный подход.

Annotation. Currently, as technologies are being updated day by day, the fundamental change of the worldview of the society, adaptation to the times becomes a natural state, and an opportunity to update the education system and its management. This article describes the theoretical basis of the improvement of management through the digitization of the activities of teachers of general secondary schools. In the era of digitization, it is an important task to review the management of school teachers and develop them based on modern trends.

Key words: education, digitization, teacher, school, method, informatization, digital technologies, individual approach.

Kirish. Globallashuv sharoitida yangi O‘zbekistonning jahon hamjamiyatiga samarali integratsiyalashuvi fuqarolarining ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta’minlash, ularning butun umri davomida sifatli ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga bevosita bog‘liqdir. Ayniqsa, bugungi kunda dunyoda ta’lim muvaffaqiyati ma’lum hajmdagi bilimlarni o‘zlashtirish emas, balki bu bilimlarni kengaytirish va uni yangi vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarini egallashdan iborat. Dunyo endi odamlarni bilim uchun mukofotlamaydi – qidiruv tizimlari hamma narsani biladi – muhimi, ular bu bilimlarni tasarruf etishi, dunyoda o‘zini joyini topishi va beqaror davrga moslashishi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda olib borilayotgan asosiy tadqiqotlar maktablarda ta’lim texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etishga qaratilgan bo‘lib, o‘qituvchilarni faol jalb etish muhimligiga e’tibor qaratilmayapti. Ta’limning ko‘plab sohaslarini raqamlashtirishning kuchayishi o‘qituvchilarni raqamli texnologiyalarni rivojlantirishga jalb qilish metodikasini ishlab chiqishni talab qildi. Barchamizga ayonki, zamonaviylashtirilayotgan va raqamlashtirilayotgan xalq ta’limi sohasidagi vazifalar ijrosi ko‘p jihatdan o‘qituvchiga bog‘liq. Zamonaviy sharoitda ta’lim-tarbiya maqsadlariga erishish, o‘quvchilarning turli faoliyatini tashkil etish, ularni bilimli, iymon-e’tiqodli, mehnatsevar, har tomonlama rivojlangan insonlar bo‘lib shakllantirish o‘qituvchilarning zimmasidadir. Xalqimizning kelajagi, O‘zbekiston mustaqilligi ko‘p jihatdan o‘qituvchi, uning saviyasi, tayyorgarligi, fidoyiligi, yosh avlodni o‘qitish va tarbiyalash masalasiga munosabatiga bog‘liqdir. Shu bois ta’lim tizimini raqamlashtirish sharoitida pedagogik boshqaruv faoliyatini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Endilikda maktab ta’limi ta’lim emas, balki maktab o‘quvchilarini o‘z qobiliyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda o‘qishga, mantiqiy va tanqidiy fikrlashga, mavjud bilim va ko‘nikmalarni turli hayotiy vaziyatlarda qo‘llay bilishga, to‘g‘ri qaror qabul qilishga to‘liq o‘rgatish, milliy qadriyatlarni hurmat qiladigan, raqobatbardosh mutaxassis va muvaffaqiyatli insonni tayyorlashdir. Ta’lim sohasidagi yetakchi ekspertlarning ta’kidlashicha, “har qanday davlat ta’limi dasturining mazmuni uning qadriyatlarini belgilaydi va kelajak avlodlarga bo‘lgan umidlarini aks ettiradi”. Sinf dinamikasini tushunadigan va o‘quvchilarga ta’lim berish uchun texnologiyadan foydalanadigan mutaxassislar ijodiy, innovatsion sinf xonalarini yaratishi va o‘rganish uchun qiziqarli joylarni yaratish maktab ma’muriyati tomonidan ta’minlanishi muhim.

Ta’limni raqamlashtirish global ta’lim muhitini isloh qilish va modernizatsiya qilish nuqtai nazaridan kuchli tendentsiya hisoblanadi. Raqamlashtirish deganda barcha turdagi ma’lumotlarni raqamli tilga o‘tkazish tushuniladi. Raqamlashtirish fenomeni haqida so‘z yuritilganda shuni ta’kidlash kerakki, ta’lim jarayonining raqamli bosqichga o‘tishi turli tahlilchilar va prognozchilar tomonidan ta’lim tarixidagi burilish nuqtasi sifatida baholanadi [1]. Ta’limda menejmentni raqamlashtirishdan maqsad – raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiyalashdan iborat.

An’anaviy boshqaruv usullari ish vaqtidan samarali va samarali foydalanishga to‘siqlar yaratadi. Raqamli texnologiyalar direktorlarga boshqaruv jarayonida qog‘oz ishini kamaytirishga yordam beradi: kitoblar va hisobotlar o‘qituvchilar faoliyati to‘g‘risidagi barcha kerakli ma’lumotlar bilan to‘ldirilgan noutbuklar yoki planshetlar bilan almashtiriladi. O‘qituvchilarning faoliyatini dasturiy vositalar yordamida avtomatik ravishda tekshirish mumkin, maxsus topshiriqlar bundan mustasno.

Bunday vaziyatda raqamlashtirish jarayoniga tezroq moslashish talab etiladi. (Christianingsih) Xristianningsih aytadi: “Raqamli moslashuv qanchalik yuqori bo‘lsa, maktab shunchalik rivojlangan va malakali bo‘ladi” [2]. Darhaqiqat, muassasa ma’muriyat hodimlarining uslubi maktab rivojiga ta’sir qiladi. Umumiy o‘rta ta’lim tizimida joriy etilgan raqamlashtirish jarayoniga tez moslashish ham maktab direktorining sa’y-harakatlariga bog‘liq. Ta’lim muassasalariga haqiqatan ham o‘zgaruvchan vaqtga moslasha oladigan va raqamlashtirish sinergiyasida kutilgan tashkiliy samaradorlikni anglay oladigan rahbarlar kerak [3].

Metodologiya. Ta'limni raqamlashtirish masalalari bo'yicha munozarali pozitsiyalar ilmiy g'oyalar va ilmiy adabiyotlarni, ushbu mavzu bo'yicha empirik tadqiqotlar natijalarini ko'rib chiqishni taqozo etadi. Ta'limga raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlarni va uning halokatli omillarini tizimli tahlil qilish zarur. Pedagogik amaliyotning yangilanishi, o'qituvchi rolining o'zgarishi bu jarayonlarni sotsiologik, psixologik, falsafiy va pedagogik yondashuvlar doirasida ilmiy tahlil qilish zaruratini belgilaydi.

Maqolaning maqsadi – zamonaviy ilmiy nutq doirasida ta'limni raqamlashtirishning kontseptual asoslarini tahlil qilish, uning muhim xususiyatlarini ko'rib chiqish, ta'limni boshqarish sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etishning yangi tendentsiyalari, afzalliklari va xavflarini o'rganish va omillarni aniqlashdan iborat. Ilmiy adabiyotlarda taqdim etilgan raqamlashtirishning ayrim jihatlari tushunish: raqamli texnologiyalarning ta'lim sifatiga ta'siri, ta'lim subyektlarining raqamli texnologiyalarni joriy etishga tayyorligi, raqamlashtirish sharoitida ma'muriyat, o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi munosabatlar, o'zaro ta'sir modellarini o'zgartirish va boshqalar.

Turli mamlakatlar olimlari ta'limni raqamlashtirishni rivojlantirish borasida o'z fikrlarini bildirdi. Xususan, avstraliyalik Selvin, rossiyalik Ilina, ispaniyalik Martin, britaniyalik Fenvik, Edvards ta'lim jarayonini raqamlashtirishda yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etish, ularning yechimlarini izlash va yangi ijodiy g'oyalarni taqdim etish bo'yicha o'zlarining yangi ijodiy g'oyalarni maqola va tezislarda taqdim etdilar. Vong va Li axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) qabul qilish va pedagogik o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib chiqdi. Ular tashkiliy va pedagogik ta'sirlar bir-biri bilan o'zaro aloqada bo'lib, o'quvchilar bilimida o'zgarishlarni keltirib chiqaradi, degan xulosaga keldilar [4].

Ijtimoiy vazifalar bilan aloqa maktab uchun juda muhimdir; u maktablar uchun tashqi tuzilmalar va resurslarni yaratadi, bu albatta kuchli ta'sir ko'rsatadi, lekin alohida maktabni ichkaridan takomillashtirish mas'uliyati direktorlar va o'qituvchilar zimmasiga tushadi. Shu sababli, ushbu tadqiqot tashqi omillar va manfaatdor tomonlarni hisobga olgan holda alohida maktablardagi elementlar va amaliyotlarga qaratilgan.

Natijalar. Xususan, raqamli boshqaruv elektron kontent, elektron boshqaruv muhiti, ijtimoiy tarmoqlar, virtual reallik texnologiyalari va ochiq axborot tizimlaridan foydalanish imkoniyatlari bilan uzviy bog'liqdir. Axborotlashtirishdan farqli o'laroq, raqamlashtirish axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oddiy foydalanishdan ta'lim makonini raqamli texnologiyalar asosida tizimli modernizatsiya qilishga o'tishni, boshqaruv xodimlari, o'qituvchilar va talabalarning "raqamli yetukligi"ni shakllantirishni nazarda tutadi [5]. Shunday qilib, raqamlashtirish sharoitida direktor o'rinbosaridan o'qituvchiga axborot uzatish shakllari o'zgarimoqda.

Raqamlashtirish jarayonida maktab boshqaruv tizimidagi tub o'zgarishlar bilan bir qatorda ushbu o'zgarishlarni tushunadigan kadrlar tayyorlash mazmuni va tuzilmasi, ta'lim jarayonini tashkil etishga yondashuvlar ham o'zgarayotgani aniq. Ta'limni raqamlashtirish bo'yicha zamonaviy tadqiqotlarda virtual reallik texnologiyalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. E. Makgovernning fikricha, virtual reallik texnologiyalari ma'muriyat hodimlariga o'qituvchilar tarkibining qobiliyatlarini baholash, rivojlanish yo'nalishini ko'rish va boshqaruv uslublarini moslashtirish imkonini beradi [6]. Ushbu tadqiqotni to'ldirib, M. Detina va M. Kadiri virtual reallik texnologiyalaridan foydalanishning yuqori shaffoflik, faollik va o'qituvchilarning motivatsiyasi kabi afzalliklarini ta'kidlaydilar [7].

Maktabni raqamlashtirishda maktab direktorining o'rni muhim. Direktor jarayonlarni boshqaradi, hodimlarni rag'batlantiradi, jarayonlarni tashkil qiladi va takomillashtirishga intiladi, umumiy qarashlarni yaratadi va qo'llab-quvvatlaydi.

Munozara. Raqamlashtirish sharoitida ta'lim amaliyotidagi keskin o'zgarishlar

kompyuter savodxonligi va raqamli muhitda o'qituvchilar malakasiga yangi talablarni shakllantiradi. Bu masala, ayniqsa, ma'muriyat tarkibi va yoshi katta o'qituvchilar uchun dolzarbdir. Zamonaviy sharoitda maktablarda o'quv jarayonini tashkil etishga yondashuvlar o'zgarimoqda. Bundan tashqari, raqamlashtirish sharoitida yoshlarning shaxsiyatini o'zgartirishga oid savollar ham qiziqish uyg'otmoqda. Raqamli texnologiyalarga asoslangan zamonaviy ta'lim nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki o'z-o'zini anglash va shaxsiy qadriyatlarni ishlab chiqarish jarayonidir [8].

Xulosa. Raqamli texnologiyalar yangi ijtimoiy taraqqiyot voqeligining ajralmas qismi bo'lib, maktablarda ta'lim jarayonini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Ta'limni raqamlashtirish – raqamli texnologiyalardan foydalanish asosida ta'lim makonini tizimli modernizatsiya qilish jarayoni.

Ta'limni raqamlashtirishning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat: sun'iy intellektdan foydalanish orqali o'quvchilarga individual yondashish, shaxsiy ta'lim trayektoriyalarini shakllantirish, o'quv jarayonini faollashtirish va talabalarning unga bo'lgan qiziqishini oshirish, o'qitish samaradorligini oshirish, ta'lim moddiy va bilimlarni nazorat qilish, inson ijtimoiy va madaniy kapitalini rivojlantirish. Biroq, ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishning aniq afzalliklariga qaramay, o'qituvchining pedagogik faoliyati va yoshlarni o'qitish va tarbiyalash amaliyotining deformatsiyasi bilan bog'liq ma'lum xavflar va halokatli oqibatlar ham mavjud.

Ta'limni bilimlarni birgalikda yaratish sifatida ta'kidlaydigan ushbu nazariy yondashuvlar maktablarda raqamli texnologiyalar orqali raqamlashtirishni rivojlantirish bo'yicha qarashlarimizga katta ta'sir ko'rsatdi. Ushbu yondashuvlarga ko'ra, o'quv jarayoni, birinchi navbatda, bilim innovatsiyasini va umumiy bilim mahsulotlarini birgalikda ishlab chiqishni rag'batlantirishi kerak [9]. Ta'lim, ish hayoti va umuman jamiyatda talab qilinadigan kompetensiyalar bo'lgan moslashuvchan tajriba, hamkorlik ko'nikmalari va bilimlar bilan ijodiy ishlash qobiliyatini rivojlantirish talabi bu yondashuvlarning dalilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muharlisani, L. T. et al. (2019). Teacher's Pedagogic Competency: Implementation of 2013 Curriculum through a Sustainable Academic Supervision. *International Conference on Community Development (ICCD 2019)*, 349(6).
2. Christianingsih, Endah. "Manajemen Mutu Perguruan Tinggi: Studi tentang Kepemimpinan Visioner dan Kinerja Dosen terhadap Mutu Perguruan Tinggi Swasta di Kota Bandung." *Manajerial* 9, no. 18, (2011): 31-41
3. Hambali. "Kepemimpinan Visioner." *Madrasah* 5, no. 1, (2012): 9-30.
4. Wong, E. M. L., & Li, S. C. (2011). Framing ICT implementation in a context of educational change: a structural equation modelling analysis. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(2), 361–379
5. Badykov, I.I. (2018). Vnedrenie innovatsionnogo gosudarstvennogo servisa «elektronnoe pravitel'stvo»: trebovaniya i slozhnosti realizatsii [Implementation of the innovative public service «electronic government»: requirements and implementation difficulties]. *Social'naya politika i sociologiya*. 17(4(129)): 13-21. [in Russian]
6. McGovern et al., 2019 – McGovern, E., Moreira, G., Luna-Nevarez C. (2019). An application of virtual reality in education: Can this technology enhance the quality of students' learning experience? *Journal of education for business*. DOI: 10.1080/08832323.2019.1703096
7. Detyna, Kadiri, 2019 – Detyna, M., Kadiri, M. (2019). Virtual reality in the HE classroom: feasibility, and the potential to embed in the curriculum. *Journal of geography in higher education*. DOI: 10.1080/03098265.2019.1700486
8. McLay, Renshaw, 2019 – McLay, K.F., Renshaw, P.D. (2019). Making 'us' visible: Using membership categorisation analysis to explore young people's accomplishment of collective identity-in-interaction in relation to digital technology. *British educational research journal*. DOI: 10.1002/berj.3565
9. Scardamalia, M., & Bereiter, C. (2006). Knowledge building: theory, pedagogy, and technology. In K. Sawyer (Ed.), *Cambridge handbook of the learning sciences* (pp. 97–118). New York, NY: Cambridge University Press.